

МІЖМОВНІ КОНТАКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Полягають як у впливі української мови на інші, так і у впливах інших мов на українську. Сягають ще праслов'янської доби. До цього періоду належать запозичення із грецької переважно за посередництвом готської або ін. германських мов (дошка, піп, церква), частину з яких грецька свого часу запозичила з мов давньої Азії та Африки, зокрема давньоєгипетської (верблюд). Праслов'янської доби сягають і безпосередні або опосередковані запозичення з латинської мови (колядка, осел, котел, купувати), а також з германської (здебільшого з готської) мов (князь, король, меч), монгольської (корогва). Є певні припущення щодо запозичень з мов іран. (топір), семіт. (лев), китай. або аккадської через тюркські або кавказькі (книга). Серед пізніших українських запозичень — ті, що були прийняті (до 13 ст.) протоукраїнськими діалектами, що зберігали зв'язки з ін. східнослов'янськими (тому й маємо їхні відповідники в білоруській і російській мовах). До них належать запозичення насамперед з таких мов, як старослов'янська (область), грецька (огірок, ікона, Федір), латинська (вівтар, Роман), гебрайська через грецьку (субота, іван), скандинав. (давніошвед. — якір, Ольга), тюрк. (каган, ковпак).

У старо- (14–18 ст.) й новоукраїнські (19–20 ст.) періоди історії української мови продовжувалися запозичення з грецької і латинської мов, частина з них, репрезентована також в ін. мовах Європи, стала основою термінології інтернаціонального походження (див. [Інтернаціоналізми](#)). Сюди належить багато слів, запозичених конкретно з латинської або грецької мов (лат. — директор, цирк, юстиція; грец. — граматика, театр, хор), так і створених штучно з лат. і грец. коренів носіями сучасних європейських мов (грец. — телеграма, фотографія; лат. — пестицид, соціолінгвістика). Із слов'янських мов у ці періоди найпомітнішими були впливи з боку мов польської і російської. Остання (від кін. 17–18 і особливо в 19–20 ст.) є джерелом як безпосередньо запозичень із неї, зокрема запозичених нею церковнослов'янізмів (самовар, доблесть), так і посередником частини запозичень із західноєвропейських мов (ескіз — з франц.), а також з мов народів колишнього СРСР (з грузинської — сакля, тюрк. — арик, комі — пельмені, саам. — тюлень). Менш помітно в запозиченнях із слов'янських позначився вплив чеської (злочин), частково через польську (брама), і білоруську (бадьорій) мов, що припадає здебільшого на 14–15 ст.

Порівняно незначним, переважно на діалектному рівні, був вплив литовської мови (клуня, скирта), хоч Україна бл. двох століть (від 1363 до 1569) перебувала у

складі Литовської держави. Здебільшого вплив на українську мову здійснювався, особливо до кін. 18 ст., з боку тюркських мов, кримськотатарської і турецької (чурек, ясир, діалект. гич «зовсім»), а також в основному за їхнім посередництвом, з перської (базар, баштан) і арабської (майдан). Частина запозичень з арабської в українську мову потрапила через європейські мови (алгебра, зеніт, алгоритм). Крім того, інтенсивним був і лишається вплив з боку мов Західної Європи, насамперед німецької (дах, ярмарок, ґанок), початок якого сягає ще давньокиївської доби, і дещо пізніше (від 16–17 ст.) італійської (арія, автострада, сопрано), французької (пейзаж, аванс, авангард), англійської (бокс, спорт, дизайн). Англійський вплив відчутно посилюється останнім часом. Менш помітним на українську мову був вплив з боку суміжних румунської (бринза, царина, кошара) та угорської (довбиш, гайдук, легінь) мов, що простежується з раннього Середньовіччя (9–10 ст.) і більш помітно відзначився в сусідніх укр. говірках Буковини і Закарпаття. Переважно через впливовіші західноєвропейські мови, російську (здебільшого від 18–19 ст.) проникали в українську значно менше, ніж з попередніх, запозичення з ін. мов Європи — фінської (тундра), естонської (кільки), латиської (айзсарги), скандинавських (риксдаг — із шведської, сага — з ісландської), нідерландської (кок, камбуз), з кельтської (кромлехи — з бретонської, фенії — з ірландської), іспанської (сигара, серенада), португальської (аутодафе, баядерка). Втім, останні дві мови передали в українську та ін. мови Європи цілу низку слів з індіанських мов Латинської Америки (какао, шоколад — з мови науатль, акажу «чорне дерево» — з мови гуарані). Через посередництво російської і західноєвропейських мов у той самий період до української проникла ціла низка слів на позначення місцевих реалій з мов Індії (йога, раджа, рупія — з санскриту), китайської (чай, женьшень), тибетської (лама), монгольської (богдыхан), малайської (амок), мов Африки (банани, баобаб, горила, тамтам), Австралії (кенгуру, бумеранг).

Зростання від серед. 20 ст. економічної й політичної ваги країн Азії та Африки сприяє, ясна річ, піднесенню впливовості їхньої культури і поширення там мов. Так, разом із посиленням ролі Японії у світ. господарстві зростає престижність і впливовість японської мови, звідки в українську вже проникло чимало слів (дзюдо, карате, ікебана, хоку). Поштовх поширенню нових слів з івриту (новогебрайські мови) дало відродження Держави Ізраїль (кібуц, кнесет). Запозичення насамперед зводяться до лексичних, причому значна їхня частина залишається екзотизмами на позначення реалій з життя

відповідного народу. Вже менша кількість слів (саме тих, що позначають реалію, яка набула загальносвітового поширення) є інтернаціоналізмами, щоправда, і з них не всі проникають в ін. мови як прямі запозичення. Частина з них калькується. Ще менша кількість ін. мовних елементів — звуків, морфем, зворотів (переважно кальковані) дістала поширення в ін. мовах, зокрема українській. Як правило, це елементи, запозичені здебільшого із близьких, суміжних або

сучасних європейських і класичних мов. Контакти української мови з суміжними і віддаленішими мовами світу були і є обопільними, давши цим останнім не один українізм.

Рекомендована література

1. Лексика і фразеологія. К., 1973.

О. Б. Ткаченко

Бібліографічний опис:

Міжмовні контакти української мови / О. Б. Ткаченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65120>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).